

ТЕХНОЛОГІЯ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕНСИВНОГО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ

УДК 378.145

О. М. Мудра

Серед сучасних педагогічних інтенсивних технологій найбільший інтерес для навчання дорослих представляють ті технології, що орієнтовані на активну групову форму соціально-детермінованої взаємодії слухачів навчальних курсів, активний пізнавальний процес, роботу з різними джерелами інформації. Слухачі отримують можливість відповідно до своїх можливостей і здібностей досягати результатів у різних галузях знань.

Структурний аналіз технологій інтенсивного навчання дорослих у системі неперервної гуманітарної освіти дозволив виділити компоненти такого навчального процесу: мотиваційний, змістовий, організаційний.

Одним із важливих аспектів в освіті дорослих є забезпечення їх мотиваційної готовності до вивчення навчального предмета і розвитку пізнавальної діяльності. Аналіз педагогічної літератури визначає, що саме від готовності дорослих слухачів до навчальної діяльності, їхньої розвинутої мотивації, сформованих мотивів навчальної та творчої діяльності залежатиме результативність навчання. Для створення надійних передумов мотивації викладач повинен: створювати невимушену, сприятливу атмосферу в аудиторії; ставити перед дорослими реальні завдання з урахуванням вікових особливостей та рівня освітнього досвіду, які сприяють зростанню мотивації та забезпечують ефективне виконання цих завдань; використовувати різноманітні цікаві види роботи, актуальний матеріал; занурювати слухачів у реальну мовленнєву ситуацію; застосовувати лише автентичні матеріали та надавати можливість слухачам спілкуватися з носіями мови; допомагати дорослим поєднувати нові знання із раніше набутими; підтримувати у дорослих відчуття потенційних можливостей, особистого прогресу у навчальній діяльності.

На змістовий компонент розробленого курсу впливає багато факторів: здатність до концентрації, переключення уваги, установки дорослих, емоційні стани, життєві обставини слухачів, рівень втомленості, адаптивність, працездатність, попередній навчальний досвід, рівень майстерності викладача, задоволення від умов навчання, рівень підготовки слухачів, особливості пам'яті, комунікативні перешкоди, відношення до інших членів групи тощо. Успіх інтенсивного навчання залежить також від рівня організації навчального процесу, керування викладачем навчальним процесом, характеру взаємодії викладача та слухачів навчальних курсів.

Організаційний компонент передбачає комплексну реалізацію практичних, загальноосвітніх та виховних цілей. Інтенсивна підготовка дорослих повинна сприяти розвитку особистості слухача: мислення, пам'яті, вміння вчитися, у тому числі самостійно. Ретельно відібрані ефективні форми і методи роботи, оптимальні прийоми навчання та види мовленнєвої діяльності, урахування основних інтересів, потреб і мотивів дорослої особистості слухача, а також групова форма соціально-детермінованої взаємодії сприяють активному розвитку комунікативних умінь у дорослих під час інтенсивного навчання.

На думку В. Астахової, Е. Михайлевої, професійність методик і технологій інтенсивного навчання залежить від таких факторів: адекватність цілям та умовам навчання; забезпечення засвоєння усіх аспектів навчального матеріалу; адекватні способи контролю ефективності навчання [7, с. 98].

Інтенсивне навчання у навчальній діяльності реально формує активну, творчу особистість, а кінцевий результат інтенсивного навчання полягає у формуванні у слухачів інтенсивних курсів практичних навичок читання, розуміння змісту навчального тексту, сприймання усної та письмової інформації на слух або візуально, вміння успішно використовувати ці навички під час спілкування. Цілком природно, що методика навчання залежить від контингенту слухачів, мети та умов навчання.

Методична система Г. Китайгородської створена з метою короткострокового навчання дорослих і входить до системи післядипломної

освіти. “Активізація можливостей дорослого є компенсаторним психологічним механізмом, що протидіє кризі. Цьому сприяє залучення дорослого слухача в процес спілкування-навчання, де гра, ігрова діяльність є на зразок форми цього процесу, і водночас залишається важливим типом та рівнем функціонування особистості дорослої людини” [5, с. 29].

У роботі з дорослими приділено увагу активним способам і формам навчальної діяльності на заняттях, щоб стимулювати дорослих слухачів використовувати іноземну мову як для спілкування у реальних життєвих ситуаціях, так і для здобуття знань. Досвід переконує, що цьому значною мірою сприяє атмосфера колективного спілкування, що дає дорослим слухачам можливість свідомо засвоювати навчальний матеріал, продемонструвати свої вміння, виявити ініціативу, збагатити свій власний життєвий досвід, розширити мовну, мовленнєву і соціокультурну компетентність, розширити словниковий запас слухачів курсів, а також посприяти зростанню комунікативної активності та підвищенню інтересу до процесу навчання тощо. При цьому використовувались такі елементи технологій інтенсивного навчання: комунікативна обстановка; наближеність навчальної комунікації до реальної; оволодіння мовою під час творчої діяльності; наявність ситуативної позиції; насиченість спілкування; особистісно орієнтоване спілкування; активізація резервних можливостей особистості і колективу; варіативність навчальних методів і прийомів; співпраця викладача та слухачів [11].

І. Зимня, Н. Іванова, Г. Стрелкова ефективність технології навчання усного мовлення пропонують оцінювати відповідно до таких параметрів: 1) характер мовленнєвої діяльності, що виконується; 2) помилки у мовленнєвій діяльності; 3) тематична відповідність висловлювання; 4) ієрархічність і зв'язність висловлювання; 5) різноманітність граматичних моделей; 6) лексичне наповнення висловлювання; 7) повторення лексичних одиниць; 8) кількість речень у висловлюванні; 9) поширеність речень [9, с. 25].

У свою чергу С. Слюсаренко та М. Шинкаренко виокремлюють основні характеристики, що визначають ефективність технології сучасного заняття з

іноземної мови: 1) дотримання основних принципів методів, обраних для проведення заняття; 2) логіка побудови заняття; 3) володіння викладачем технологією проведення заняття; 4) урахування вікового та психологічного чинників в організації заняття; 5) максимальне використання освітнього, виховного та розвивального потенціалу заняття з іноземної мови [12, с. 141].

У процесі інтенсивного навчання повинні реалізовуватися всі чотири мети навчання. Для нашої роботи першочергове значення має практична мета, яка передбачає практичне володіння усіма видами мовленнєвої діяльності у типових повсякденних ситуаціях, оскільки у реальному спілкуванні вони взаємопов'язані. Практична мета передбачає також формування соціокультурної компетентності, необхідної для повсякденного спілкування.

В основі більшості інтенсивних курсів лежить модифікований варіант навчання, тобто, окрім традиційних діалогів, до навчального курсу входять відібрані слова, словосполучення, конструкції для запам'ятовування, граматичні коментарії та вправи для закріплення матеріалу. При іншомовній підготовці дорослих доцільно доводити інформацію таким чином, щоб її сприйняття поступово переходило зі свідомої до інтуїтивної сфери.

Г. Китайгородська, Є. Мельник, Н. Скляренко, О. Щербак, Л. Яценко та інші науковці вважають інтенсивний метод найбільш перспективним і підкреслюють, що резерви інтенсифікації слід шукати у взаємодії сугестопедії з комунікативним та особистісно-діяльнісним підходами, у зверненні до підсвідомого у психічній діяльності слухачів, в опорі на певні функціональні стани, в активізації форм соціально-детермінованої взаємодії.

Інтенсивне навчання з використанням комунікативного підходу повинно будуватися відповідно до процесу реальної комунікації. Комунікативний підхід означає подібність процесу навчання та процесу комунікації лише за деякими параметрами, найважливішими з яких вважаються такі:

- 1) предметність процесу комунікації; ретельний добір тем і ситуацій спілкування, що відображають практичні інтереси і потреби слухачів;
- 2) комунікативно-мотивована поведінка викладача і слухачів;

3) використання спеціальних прийомів навчання, що сприяють максимальній реалізації комунікативної спрямованості занять;

4) використання засобів наочності і позааудиторних форм роботи [8]. Застосування діяльнісного підходу в технології означає організацію процесу навчання як навчальної діяльності слухача для оволодіння іншомовною мовленнєвою діяльністю. Іншими словами, об'єктом навчання з позиції названого підходу повинна бути мовленнєва діяльність [3].

Оскільки у процесі навчання важко відтворити реальні умови комунікації, застосування вищезазначених підходів допоможе штучно створити природні умови комунікації. Окрім того, наприкінці навчального курсу передбачено 20 годин так званого умовного “занурення”, зазвичай, разом із викладачами-іноземцями, а саме: волонтерами Корпусу миру Сполучених Штатів в Україні.

Проаналізувавши методи та підходи інтенсивного навчання іноземних мов дорослих, технологію інтенсивного навчання побудовано за такими принципами: комунікативна спрямованість навчання; індивідуалізація навчання; розвиток особистості; автономія слухача; послідовність; інтегративність; спіралеподібна прогресивність; мовленнєво-мислиннєва активність; опора на рідну мову; однорідність мовних показників [7, с. 100].

Запропоновано також використовувати принцип полімодальності сприймання у роботі із дорослими, тобто враховувати сенсорну систему (аудіальну, візуальну, кінетичну), яку найчастіше застосовує слухач [1].

Курс інтенсивного навчання іноземної мови дорослих будується також на методі активізації резервних можливостей особистості й колективу, тому до уваги беруться такі принципи: принцип особистісно орієнтованого спілкування, принцип соціально-детермінованої (колективної) взаємодії, принцип рольової організації навчального матеріалу та навчального процесу, принцип поетапно-концентричної організації навчального матеріалу та навчального процесу, принцип поліфункціональності вправ.

Оскільки технологія розрахована на дорослого слухача, важливими та актуальними є не лише принципи інтенсивного навчання, але й принципи

навчання дорослих: самостійності навчання, спільної діяльності, опори на досвід, індивідуалізації, системності, актуальності, свідомого ставлення, суб'єктивності оцінки [2].

Інтенсивне навчання мов не може бути повноцінним без ознайомлення з культурою, менталітетом носіїв мови, її суспільно-політичним устроєм, повсякденним життям. Завдання викладача полягає саме у тому, щоб сприяти накопиченню країнознавчих знань дорослих як під час аудиторної, так і позааудиторної роботи.

Основним стрижнем запропонованої технології є технологічна карта-схема моделі технології інтенсивного навчання дорослих у системі неперервної гуманітарної освіти.

Розробляючи технологію інтенсивного навчання дорослих, ми брали до уваги етапи, через які необхідно провести слухачів для того, щоб у них сформувалися повноцінні дії, а саме:

1) попереднє ознайомлення з метою дії, створення необхідної мотивації у дорослих;

2) створення схеми орієнтувальних дій (тобто вказівок, використовуючи які людина виконує певні дії);

3) виконання дій у матеріальному або матеріалізованому вигляді (засвоювана дія виконується як зовнішня практична дія із реальними предметами);

4) формування зовнішньомовленнєвої дії без опори на матеріальні або матеріалізовані засоби (промовляння всіх операцій, які виконуються);

5) формування дії в зовнішній мові про себе (виконувані операції промовляються про себе, завдяки цьому дія починає автоматизуватися);

6) виконання розумових дій [10, с. 118–119].

Перевірка технології інтенсивного навчання дорослих у системі неперервної гуманітарної освіти включала також використання текстів-полілогів, навчально-мовленнєвих ситуацій у процесі тренувань, розвитку умінь у побудові граматично правильних висловлювань на повсякденну

тематику, формування та удосконалення навичок читання, письма й аудіювання, формування вмінь у монологічному та діалогічному мовленні, умінь у побудові власних висловлювань.

Беручи до уваги класифікацію етапів формування в дорослих повноцінних розумових дій, а також результати експериментальних робіт, зокрема Ю. Давиденко, Т. Дементьєвої, В. Єремєєвої, вважаємо за доцільне виділити чотири етапи у технології інтенсивного навчання дорослих.

Мотиваційно-цільовий етап передбачав розвиток та підвищення мотиваційного компонента, розвиток інтересу до іноземної мови, опанування якою дозволить дорослим брати участь у повсякденному спілкуванні, а згодом і у професійній діяльності. За результатами спостережень, на початковому етапі навчання рівень мотивації частково падає через обмежену кількість навчальних годин, великий обсяг навчальної інформації, нові, заплутані граматичні конструкції, велику кількість лексичних одиниць, постійні тренування певних умінь, перевірку вивчених форм і конструкцій, необхідність працювати не лише дванадцять академічних годин на тиждень у навчальному закладі, але й постійно самостійно над удосконаленням навичок, наявність помилок та мовного бар'єра тощо. Проте такий темп і спосіб діяльності не тільки не зменшує інтерес дорослих до іноземних мов, але й змушує збільшувати вимоги до себе та викладачів. Створення необхідної мотивації на даному етапі реалізували за допомогою навчального матеріалу, який відповідає інтересам, віковим і психологічним особливостям дорослого контингенту, а також активних видів роботи. Мотиваційно-цільова спрямованість дуже важлива не тільки на початковому, але також і на подальших етапах навчання [3].

Змістово-підготовчий етап охоплює формування мовного компонента у слухачів, тобто ознайомлення та закріплення граматичних конструкцій розмовного стилю мовлення, необхідної повсякденної лексики, на основі чого слухачі можуть виконувати певні мовленнєві завдання, добирати необхідне лексичне наповнення в умовах живої комунікації, формувати вміння монологічного та діалогічного мовлення. Тому основним засобом навчання на

цьому етапі даної технології повинні стати рольові ігри, а також навчально-мовленнєві ситуації [3]. Окрім цього, постійно вдосконалюються навички читання, аудіювання та письма. У більшості випадків у реальному спілкуванні поєднуються всі чотири види мовленнєвої діяльності, тому у навчальному процесі навчання певного виду мовленнєвої діяльності повинно бути цілісним, що дозволяє максимально інтенсифікувати процес інтенсивного навчання.

Комунікативно-діяльнісний етап забезпечує мовленнєву діяльність слухачів, тобто вони беруть участь у прогнозуванні і плануванні мовленнєвого висловлювання, його продукуванні на основі вивчених граматичних конструкцій і необхідних лексичних одиниць, з використанням елементів мовленнєвого етикету, застосування умінь діалогічного й монологічного мовлення. Викладач спеціально добирає необхідні навчальні ситуації. На цьому етапі дорослим надається можливість використовувати елементи творчості і самостійності для того, щоб знайти вихід з цих ситуацій, спираючись на засвоєні знання та здобуті вміння, отримані на попередніх етапах технології. Проходить подальше удосконалення навичок читання, аудіювання та письма відповідно до вимог програми та з урахуванням інтересів слухачів.

Аналітико-коригуючий етап – це етап підсумкового контролю під час експериментального дослідження. Він передбачає аналіз і корекцію усіх видів мовленнєвої діяльності слухачів. Слухачі залучаються до оцінки, самоконтролю та взаємоконтролю мовленнєвої діяльності, вчать коригувати власну мовленнєву діяльність. На даному етапі досягається такий рівень володіння лексико-граматичним матеріалом, коли дорослі здатні поєднувати у своєму мовленні лексику різних навчальних тем і використовувати весь вивчений ними граматичний матеріал.

Для перевірки ефективності іншомовної підготовки дорослих належну роль необхідно віддати перевірці кінцевого рівня компетентності слухачів. Її можна оцінювати або за допомогою засобів формального тестування чи письмового контролю, або в умовах реальної продуктивної діяльності.

Беручи до уваги зазначене, погоджуємося із думкою В. Єремєєвої, що у роботі з дорослими слухачами обсяг та якість виконаної роботи слід оцінювати з позиції суб'єктивних можливостей дорослого. Тому, на думку автора, рівень знань дорослого слід розглядати не порівняно із нормами оцінок або зіставлення з успіхами інших, а щодо попередніх власних досягнень. Це сприятиме переходу від оцінки до самооцінки і стає показником індивідуального розвитку слухача [4].

Варто наголосити на диференційованому підході щодо корекції помилок. Вітчизняні методисти виокремлюють чотири основних джерела мовленнєвих помилок: 1) міжмовна інтерференція; 2) внутрішньомовна інтерференція; 3) неправильна методика навчання та вивчення матеріалу; 4) умови навчання [6]. Причиною більшості мовленнєвих помилок є саме міжмовна та внутрішньомовна інтерференції. М. Кабакчі пропонує основні принципи підходу до проблеми корекції помилок: помилка є цілком нормальним явищем навчального процесу; виправляти необхідно помилку, а не слухача; не можна виправляти помилку, яку слухач допустив під час творчого мовленнєвого спілкування; виправляти помилку необхідно тоді, коли вона спотворює або робить незрозумілим зміст висловлювання; виправлення помилки необхідно супроводжувати правильною формою і повторенням цієї форми, особливо на початковому етапі навчання [6, с. 58–59]. Пояснення, якщо воно є необхідним, повинно мати характер нагадування, зокрема повідомлення необхідних граматичних правил. Деколи доцільно запропонувати подібні приклади. На заняттях необхідно ставити за першочергову мету розуміння мови, а не її відтворення, не зосереджувати надмірної уваги на помилках, оскільки постійне виправлення помилок є недоцільним. Викладач повинен лише занотовувати побажання, помилки і згодом виправляти їх під час виконання інших завдань. Такий підхід до помилок дозволяє викладачу не лише зекономити навчальний час, але й зробити спілкування вільним, оскільки позбавляє слухачів напруги, страху зробити помилку.

Експеримент показав, що запропонована технологія курсу інтенсивної підготовки забезпечить максимальне засвоєння великого за обсягом навчального матеріалу і формування навичок та вмінь використовувати його за мінімальний відрізок часу у системі неперервної гуманітарної освіти за таких педагогічних умов: 1) спрямування педагогічного впливу викладача на підвищення рівня мотивації слухача до інтенсивної навчальної діяльності; 2) наявність чіткої організації навчального процесу; 3) урахування основних вікових і психологічних особливостей навчання дорослих.

Послідовність та необхідність використання методів інтенсивної підготовки, принципів, форм навчання дорослих, методів і форм групової роботи, послідовність використання рольових ігор, навчально-мовленнєвих ситуацій та їх ускладнення в технології визначається структурою організації навчального процесу, послідовністю формування мовленнєвих умінь у слухачів. Принципи підходу до проблеми корекції помилок, а також основні вимоги та критерії оцінювання сприяють об'єктивному оцінюванню рівня мовної підготовки дорослих та є обов'язковими складовими запропонованої технології.

Список використаної літератури

1. Бандурка, Т. Н. Активизация полиmodalности восприятия как фактор успешности обучения иностранному языку : дис. ... канд. псих. наук / Т. Н. Бандурка – Иркутск. – 2001. – 156 с.
2. Буренко, В. М. Андрагогічний підхід до професійної перепідготовки вчителя гуманітарного профілю : дис. ... канд. пед. наук / В. М. Буренко. – К., 2005. – 211 с.
3. Дементьева, Т. І. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів в процесі навчання : дис. ... канд. пед. наук / Т. І. Дементьева – Х., 2005. – 207 с.
4. Єремєєва, В. М. Педагогічна технологія підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів : дис. ... канд. пед. наук / В. М. Єремєєва. – Житомир, 2002. – 243 с.
5. Китайгородская, Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М. : Изд-во МГУ. – 1986. – 175 с.

6. Кабакчи, М. К. Обучение взрослых лексико-грамматической стороне речи на английском языке в условиях краткосрочных курсов : дис. ... канд. пед. наук / М. К. Кабакчи. – СПб. – 2002. – 347 с.
7. Непрерывное образование в контексте образовательных реформ в Украине : монография [авт. кол. В. И. Астахова, Е. Г. Михайлева и др.]. – Х. : Изд-во НУА, 2006. – 300 с.
8. Пассов, Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М. : Рус. яз., 1989. – 276 с.
9. Психология и методика интенсивного обучения иностранным языкам; под ред. А. А. Леонтьева. – М. : НИИОП, 1978. – 79 с.
10. Фридман, Л. М. Психологическая наука – учителю / Л. М. Фридман, К. Н. Волков. – М. : Просвещение, 1985. – 224 с.
11. Ціпан, Т. Способи інтенсифікації навчального процесу при вивченні англійської мови / Т. Ціпан // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2005. – № 4. – С. 46–49.
12. Частная методика преподавания иностранных языков в вузе МВД России ; под. ред. С. С. Соловей. – Омск : ИДИ и НМОКП МВД России, 1999. – 208 с.